

Adorján Imre-énekeskönyv (18. sz. második fele; ismeretlen helyen)

Eredetileg legalább 43 levél terjedelmű, erdélyi kéziratos versgyűjtemény. Összeírója Adorján Imre csíkménasági székeyi strázsamester; a gyűjtemény is ott került elő (csonkán, sérülten, állítólag sajátot csomagoltak bele). Tartalmáról Nagy Imre és Gyalui Farkas cikkeiből van tudomásunk. Jórészt a 18. sz.-i erdélyi közköltészet ismert darabjait őrizte (moralizáló dalok, keservesek), köztük néhány szerelmi és mulatódallal, német- és asszonycsúfolóval, egy 17. sz.-i eredetű vénlánypanaszsal és egy tréfás pipasírató énekkel.

Kiad.: RMKT XVIII/4, 2000.

Irod.: T. NAGY Imre, *Székeyi népköltési közlemények*, Figyelő, 1877; GYALUI Farkas, *Egy székeyi katonaköltő a múlt századból*, ErdMúz, 1895; STOLL, 1963, ²2002, ³2004, 446. sz.

Csörsz Rumen István

Akadémiai verseskönyv (18. sz. második fele; MTAK, Irodalom 8r. 206/207)

22 levél terjedelmű, haránt alakú, világi verskézirat. Többségében magyar énekeket őriz, de néhány latin, német és szlovák verset is, ennek alapján felvidéki eredetűnek tartható. A magyar repertoárban régies és rokokó szerelmi énekek, bujdosódalok, keservesek, lakodalmi énekek, csúfolók és diákdalok egyaránt találhatók.

Kiad.: SZABÓ T. Attila, *Az Akadémiai Könyvtár egy 18. század végi kéziratos verseskönyve*, ItK, 1935 = in Uő, *Tallózás a múltban. Válogatott tanulmányok, cikkek*, VI, Bukarest, 1985; JOZEF MINÁRIK, *Amor diktoval, lásku spisoval... Výchber zo slovenskej rukopisnej ľubostnej poézie (1560–1860)*, Bratislava, 1979; RMKT XVII/3, 1961; RMKT XVIII/8, 2006.

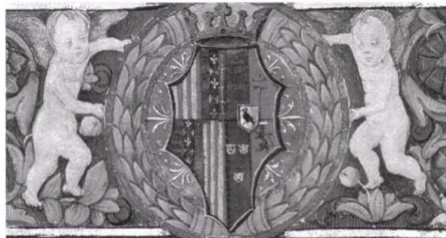
Irod.: STOLL, 1963, ²2002, ³2004, 447. sz.

Csörsz Rumen István

Aragona, Beatrice d' (Aragóniai Beatrix; Nápoly, 1457. nov. 14.–Nápoly, 1508. szept. 13.)

I. (Hunyadi) Mátyás király felesége (1476–90), mecénás. Aragóniai Ferdinánd (Ferrante) nápolyi király lánya, Giovanni

d' Aragona esztergomi érsek húga, Ippolito d' →Este esztergomi érsek, győri püspök nagynénje. Kora legműveltebb hölgyei közé tartozott. Kitűnő zenei és latin irodalmi képzésben részesült, latinul szónokolt. Mátyás király Itália legfényesebb udvaraival vetekedő reneszánsz udvarának létrejöttére felbecsülhetetlen hatást gyakorolt. Nagy része volt abban, hogy olasz, elsősorban nápolyi mintára átalakult a magyar udvar etikettje, tárgyi, építészeti és művészeti kultúrája. Kora leghíresebb zenészeit, énekeseit hívta meg Mo.-ra, s pártfogolta a költőket, írókat. Zenészek és irodalmárok műveket ajánlottak neki. Óbudai palotájában önállóan építkezett. Kíséretében és később sok honfitársa jött Mo.-ra, s kapott itt egyházi vagy világi javadalmat. →Bonfini – az író saját bevallása szerint – az ő híre hozta Mo.-ra. ~nak köszönhető az első humanista magyar történelmi munka, →Ransano *Epitoméja* létrejötte. Mátyás ~ és olasz rokonai pártfogását élvező humanistákat, művészeket, mestereket alkalmazott udvarában. Az olaszok előnyben részesítése és túlsúlya, a túlzásnak vélt költekezések és az udvari luxus sok magyarban ébresztettek gyűlöletet a királyné iránt. Bűnül rótták fel, hogy nem született gyermeke. Őt hibáztatták amiatt, hogy Mátyásnak nem sikerült véghezvinnie a trónutódlásra vonatkozó terveit. A király még életében törvénytelen fia, Corvin János örökösödését készítette elő, ~ azonban férje törekvéseivel és akaratával szembeszegülve magának kívánta biztosítani a trónt, és olykor alantannak látszó eszközöket is felhasznált. Mátyás halála után családjától befolyásolva, magyar párhíveitől ösztönözve és vélt

Mátyás és Beatrix egyesített címere a Beatrix királynénak ajánlott Agathias-kódexben. OSZK

igazságához ragaszkodva trónutódként lépett fel. A királyválasztáson II. Ulászló cseh király azzal a feltétellel győzött, hogy feleségül veszi. Megválasztása után azonban →Bakócz Tamás biztatására és közreműködésével csalással és a legnagyobb titokban kötötte meg vele a házasságot, eleve azzal a szándékkal, hogy később hivatkozni lehessen majd a frigy érvénytelen voltára. A házasság azonban egyházjogilag érvényes volt, és hosszú pereskedés előzte meg a válás kimondását (1500). Ezután ~ hazatért Nápolyba. Hozományának visszafizetését, kárpótlását pápai közvetítéssel még 1506-ban is kérte, de nem jutott hozzá.

Kiad.: Antonio BONFINI, *A magyar történelem tizedei*, ford. KULCSÁR Péter, Bp., 1995, 4.7.70–90; *Acta vitam Beatricis reginae Hungariae illustrantia. Aragoniai Beatrix magyar királyné életére vonatkozó okiratok*, kiad. BERZEVICZY Albert, Bp., 1914 (MHHD, 39).

Irod.: BERZEVICZY Albert, *Beatrix királyné (1457–1508)*, Bp., 1908 (Magyar Történelmi Életrajzok, 52); E. PASZTOR, *Beatrice d'Aragona*, in *Dizionario biografico degli italiani*, VII, Roma, 1965; BALOGH Jolán, *A művészet Mátyás király udvarában*, I, *Adattár*, Bp., 1966; Paul Oskar KRISTELLER, *Learned Women of Early Modern Italy. Humanists and University Scholarsip*, in *Studies in Renaissance Thought and Letters*, Roma, 1985 (Storia e Letteratura, 166); Klára PAJORIN, *La rinascita del simposio antico e la corte di Mattia Corvino*, in *Italia e Ungheria all'epoca dell'Umanesimo corviniano*, a cura di Sante GRACIOTTI, Cesare VASOLI, Firenze, 1994 (Civiltà veneziana. Studi, 45); MIKÓ Árpád, *Beatrix királyné*, in *Hunyadi Mátyás, a király*, 2008; *Beatrix hozománya. Az itáliai majolika-művészet és Mátyás király udvara*, kiáll. kat., IM, szerk. BALLA Gabriella, Bp., 2008; PAJORIN Klára, *Aragóniai Beatrix szerepe Mátyás*

király irodalmi mecénatúrájában, ItK, 115 (2011); MAMÚL LX, 2011 (Uő).

Pajorin Klára

Aragona, Giovanni d' (Aragóniai János; Valencia, 1456. jún. 25.–Róma, 1485. okt. 17.)

Kardinális, humanista műveltségű főpap, mecénás. I. (Hunyadi) Mátyás király sógora, Ippolito d' →Este esztergomi érsek nagybátyja. Igen sok egyházi javadalom birtokosa, pl. Monte Cassinó-i apát, tarentói, sorrentói, cosenzai adminisztrátor érsek, esztergomi érsek (szentszéki megerősítése 1484-ben). Mátyás szentszéki képviselője.

1479. ápr.-tól 1480 első feléig mo.-i pápai követ, azzal a megbízatással, hogy Mátyást kibékítse III. Frigyes császárral, és a török elleni háború elkezdésére buzdítsa. 1479. aug. 31-én hagyta el Rómát, és az év végén több humanista (pl. Raffaele Maffei, Felice Feliciano stb.) kíséretében érkezett Mo.-ra, majd 1480. aug.-ban tért vissza. Mátyás neki adományozta az esztergomi érseki széket. Rómába visszatérve a magyar uralkodó diplomáciai ügyeit támogatta, intézte. 1483. szept.-től 1484. jún.-ig másodszer is szentszéki követ volt Mo.-on, ahonnan a pápa halála miatt távozott. Nagy humanista kódex- és ősnymtatvány-gyűjteménye volt, különösen az irodalom, a filozófia, a teológia és az asztrológia érdekelte. Kortárs vélemények, a neki ajánlott művek tanúsága szerint a humanisták körében nagy tekintélynek örvendett. Nápolyi, római és firenzei értelmiségiek – élükön Marsilio Ficcinóval – keresték kegyeit.

Irod: E. PASZTOR, *Aragona, Giovanni d'*, in *Dizionario biografico degli italiani*, III, Roma, 1961; Klára PAJORIN, *La rinascita del simposio antico e la corte di Mattia Corvino*, in *Italia e Ungheria all'epoca dell'Umanesi-*

Beatrix arcképe az Agathias-kódex keretdíszében. OSZK

mo corviniano, a cura di Sante GRACIOTTI, Cesare VASOLI, Firenze, 1994 (Civiltà veneziana. Studi, 45); Thomas HAFFNER, *Die Bibliothek des Kardinals Giovanni d'Aragona (1456–1485)*, Wiesbaden, 1997; PAJORIN Klára, *Aragóniai Beatrix szerepe Mátyás király irodalmi mecenatúrájában*, ItK, 115(2011); MAMÚL LX, 2011 (Uő).

Pajorin Klára

Bácsi Ferenc (1500 e.–1538 u.)

Kisnemesi származású, művelt jogtudó humanista értelmiségi, latin versszerző. 1517-ben Szentgyörgyi Péter országbíró nótáriusa volt. A Mohács előtti években a köznemesség országgyűlési szószólójaként szerepet vállalt a nagypolitikában. A mohácsi csata után I. (Szapolyai) János király szolgálatába szegődött, királyi titkár lett, szolgálatainak jutalmául a szepesi prépostságot kapta. Ezekben az években már rokonszenvezett a reformációval. A →Heltai Gáspár *Hálójában* részletesen leírt 1538-as segesvári hitvitában Szántai István prédikátor védelmére kelt. Beszédes bizonyítéka ~ prot. vonzalmainak az a tény, hogy →Dévai Bíró Mátyás hozzá intézett ajánlásokkal ellátva jelentette meg latin nyelvű polemikus munkáinak gyűjteményét (Nürnberg, 1537).

Noha egyetemre nem járt, mégis nyitott volt a reneszánsz eszményei felé, pl. verset írt és antik érmekeket gyűjtött. Nem is igen kedvelték őt az olyan félművelt egyháziak, mint a történetíró →Szerémi György, aki szerint ~ egyszer „Cicero gyanánt” egy szépen megírt levéllel egy egész püspökséget csalt ki a pápától. Írásait az általa összeállított egri formuláskönyv, az ún. *Istvánffy-stylyonárium* őrizte meg (Főszékesegyházi Könyvtár, Eger, Y. IV. 55. kézirát), amelybe – levélformulák gyanánt – saját alkotásait is felvette. Miksa császárt bíráló, harcosan németellenes epigrammáját is ez a kézirát őrizte meg. Két figyelemre méltó latin levelet tartalmaz a formuláskönyv. Az egyik ~nak az 1525-ös hatvani országgyűlésen összegyűlt nemesekhez intézett buzdító írása. A retorikailag gondosan kimunkált episztola →Werbőczy István

politikája és a *principes* néven emlegetett nagyurak ellen igyekszik hangolni a köznemességet. Különös jelentőséget ad a műnek az a körülmény, hogy ~ bizonyos megértést és rokonszenvet tanúsít a levert Dózsa-féle parasztfelkelés eszméi iránt. Másik említésre méltó alkotása a titkártársához, Kőrösy Miklóshoz 1527-ben intézett – humorban, öniróniában, erotikus részletekben gazdag – levele, amely egy valószínűtlen, fiktív utazás elbeszélése. ~ nem jutott el a humanista műveltség csúcsára, mégis a reneszánsz episztolairódomat érzékeny képviselője volt. Ahhoz az egyelőre csak latinul író „deákos értelmiséghez” tartozott, amely később nagy szerepet játszott a magyar nyelvű irodalom létrehozásában.

Kiad.: GERÉB László, *A magyar renaissance költői*, Bp., é. n. (egy versfordítás).

Irod.: BÓNIS György, *Középkori jogunk elemei*, Bp., 1972; BARTA Gábor, *Humanisták I. János király udvarában*, in *Magyar reneszánsz udvari kultúra*, szerk. R. VÁRKONYI Ágnes, SZÉKELY Júlia, Bp., 1987; BOTTA István, *Dévai Mátyás, a magyar Luther. Dévai helvét irányba hajlásának problémája*, Bp., 1990; KUBINYI András, *Politikai vitakultúra a Mohács előtti Magyarországon. Bácsi Ferenc szózata a hatvani országgyűléshez (1525)*, in *Studia professoris – professor studiorum. Tanulmányok Érszegi Géza hatvanadik születésnapjára*, szerk. ALMÁSI Tibor, DRASKÓCZY István, JANCÓSÉ Éva, Bp., 2005.

Ács Pál

Balogi *cancionale* (1659; Debrecen, Tiszántúli Ref. Egyházkerület Nagykönyvtára, R 535)

375 levélből álló, 4° alakú, díszes iniciálékkal, gondos kézirással másolt gyűjtemény.

Az énekeskönyv törzsanyagát Oczovay Mátyás, a balogi iskola rektora másolta: „Finis Huius rei per me Matthiam Oczovay R. S. Balogiensis Anno 1659.” A másoló személyéről egyelőre többet nem tudunk. A kötet 1696-ban Iohannes Zaviss, 1755-ben Osváth István tulajdonába került: „Lib. Per me Iohannem Zaviss. Anno 1696”; „Possidet hunc librum Stephanus Osváth: 1755dik.” Nem